

وزارت جهاد کشاورزی
سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی
موسسه تحقیقات پسته کشور

نقش اعتبارات کشاورزی در بهره‌وری تولید

وکاهش نوسانات درآمدی پسته‌کاران

نگارنده:

رضا صداقت

عضو هیات علمی موسسه تحقیقات پسته کشور

۱۳۹۲

نشریه شماره ۷۲

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وزارت جهاد کشاورزی
سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی
موسسه تحقیقات پسته کشور

نقش اعتبارات کشاورزی در بهره‌وری تولید وکا، ش نوسانات درآمدی پسته کاران

نگارنده:

رضا صداقت

عضو هیات علمی موسسه تحقیقات پسته کشور

۱۳۹۲

نام نشریه : نقش اعتبارات کشاورزی در بهره وری تولید و کاهش نوسانات

درآمدی پسته کاران

نگارنده: رضا صداقت

ناشر: شورای انتشارات مؤسسه تحقیقات پسته کشور

ویراستاران علمی : امان اله جوانشاه، سید جواد حسینی فرد، محمد عبداللهی عزت آبادی

امور فنی : نجمه صابری

چاپ اول: ۱۳۹۲

تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

نشانی : رفسنجان، میدان شهیدان حسینی ، مؤسسه تحقیقات پسته کشور

قیمت :

نشانی : رفسنجان، میدان شهیدان حسینی ، مؤسسه تحقیقات پسته کشور

صندوق پستی : ۷۷۱۷۵-۴۳۵

مسئولیت صحت مطالب با نویسنده است.

شماره ثبت در مرکز اطلاعات و مدارک علمی کشاورزی ۴۲۸۱۲ به تاریخ ۹۲/۱/۲۷ می باشد.

فهرست مندرجات

صفحه	عنوان
۶	مقدمه
۷	مروری بر تحقیقات گذشته
۱۰	مطالعه توصیفی جامعه آماری
۱۳	بررسی بازار رسمی اعتبارات کشاورزی
۱۵	بررسی بازار غیر رسمی اعتبارات کشاورزی
۱۶	مشکلات و راهکارهای پیشنهادی کشاورزان در خصوص اعتبارات کشاورزی
۱۸	پیشنهادات
۱۹	منابع

مقدمه

سرمایه و نقدینگی لازم برای تولید محصولات کشاورزی همواره به عنوان یک عامل محدود کننده در کشاورزی ایران بوده است. مطالعات انجام شده توسط صداقت (۱۳۸۷) و عبدالمهی (۱۳۸۷) نیز بر ناکافی بودن نقدینگی لازم برای تولید کنندگان و تجار پسته در رفسنجان تاکید داشته است. مقایسه میزان سرمایه به کار گرفته شده در فرایند تولید در کشور ما در مقایسه با کشورهای دیگر به خوبی نشان می دهد که میزان سرمایه در کشاورزی کشورهای پیشرفته بیشتر از کشور ما می باشد که این خود سبب شده است تا کشاورزی ما سنتی باقی بماند (سلطانی و همکاران، ۱۳۷۱).

ترکیب صحیح منابع کشاورزی سبب افزایش کارایی آنها می گردد. در شرایطی که کشاورزان با محدودیت سرمایه مواجه باشند، قطعاً کارآیی استفاده از سایر منابع همچون نیروی کار و آب مصرفی نیز کم می شود. استفاده از وام و اعتبارات یکی از راههای تامین سرمایه برای تولید کنندگان پسته می باشد. اینکار تا زمانی که بازدهی حاصل از آن، از هزینه گرفتن وام بیشتر باشد، توجیه اقتصادی دارد. هدف از گرفتن وام برای کشاورزان بایستی افزایش کارایی منابع تولید، درآمد و یا سطح زندگی باشد. کشاورز نباید گرفتن اعتبار را به عنوان آخرین چاره، آن هم زمانی که در تنگنای شدید مالی قرار می گیرد، بداند. نگاه به اعتبارات بایستی یک نگاه کاملاً اقتصادی بوده و به افزایش درآمد و سطح زندگی کشاورز منجر شود.

در کشور ما مؤسسات اعتباری و بانکها نیز به مسئله دادن وام نگاه چندان اقتصادی و مثبتی ندارند. بیشتر مؤسسات مالی منتظر کشاورزان هستند تا به آنها مراجعه و درخواست وام نماید و بانک پس از بررسی، جواب مثبت و یا در اغلب موارد جواب منفی می دهد. بهتر است تا بانکها به نحو مؤثرتری در توسعه کشاورزی نقش ایفا نمایند. آنها می توانند با توجه به شرایط کشاورزان، آنها را در تصمیم برای گرفتن و یا نگرفتن اعتبار کمک نمایند و او را در نحوه کاربرد وام هدایت نموده تا بیشترین بازده را از اعتبار دریافت شده به دست آورد. اگر چنین شود نه تنها کشاورزان منتفع می شوند بلکه به دلیل کاهش ریسک، زیان کشاورزان، سوخت و یا عدم بازگشت وام نیز کمتر شده و بانکهای اعتبار دهنده نیز نفع می برند.

در کشاورزی ما بخشی از سرمایه لازم برای کشاورزان از بازار رسمی و بخشی از بازار غیر رسمی تامین می گردد. در منطقه رفسنجان نیز کشاورزان برای تامین نیاز خود به نقدینگی معمولاً هر دو مسیر را انتخاب می کنند. در زمینه بازار رسمی و غیر رسمی اعتبارات در مورد محصول پسته مطالعه ای در گذشته انجام نشده است. این در حالی است که در سایر مطالعات انجام شده در مؤسسه تحقیقات پسته کشور همواره مشکل عدم تامین نقدینگی به عنوان یکی از مهمترین مشکلات تولید کنندگان و تجار پسته مورد تاکید قرار گرفته است (صداقت، ۱۳۸۷ و عبدالمهی، ۱۳۸۷).

شناسایی عوامل موثر بر میزان پس انداز کشاورزان در نظام بانکی و بازار غیر رسمی از یک طرف و تقاضای آنها برای دریافت اعتبارات از طرف دیگر می تواند برنامه ریزان و نظام بانکی را در برآورد دقیقتر آنها کمک

کرده و در نتیجه زمینه را برای حل مشکلات مالی کشاورزان فراهم سازد. همچنین تعیین نرخ بهره تعادلی نیز می تواند به برقراری تعادل در نظام اعتبارات کشاورزی کمک کند. تعیین نقش اعتبارات پرداختی به کشاورزان بر افزایش سطح بهره وری تولید و نوسانات درآمدی آنها نیز می تواند اثر بخشی اینگونه اعتبارات را در مرحله عمل مشخص سازد.

مروری بر تحقیقات انجام شده

در زمینه بازار اعتبارات کشاورزی مطالعات متعددی توسط محققین مختلف داخلی و خارجی انجام شده است، لیکن بررسی مطالعات انجام شده نشان داد که به طور مشخص هیچ مطالعه ای در کشور در خصوص بازار اعتبارات کشاورزی محصول پسته صورت نگرفته است. در زیر به برخی از مطالعات انجام شده در این زمینه پرداخته شده است:

احمد پور (۱۳۸۱) در مطالعه خود به بررسی عوامل موثر بر تقاضای اعتبارات کشاورزی در منطقه سیستان و تخمین تابع تقاضای اعتبارات پرداخته است. نتایج نشان داد که بین تقاضا برای وام، قیمت محصول، سطح زیر کشت و نیروی کار خانوادگی رابطه مستقیمی وجود دارد، درحالی که تقاضا برای وام با نرخ بهره و سود دوره قبل کشاورز رابطه غیر مستقیمی دارد. همچنین کشاورزان منطقه مورد مطالعه از نظر زمین و نیروی کار با تنگنا مواجه نیستند، در حالی که این کمبود سرمایه است که فعالیت آنها را محدود کرده است.

نجفی (۱۳۸۲) مطالعه ای با هدف بررسی تنگناهای توسعه اعتبارات کشاورزی در ایران انجام داد که این تنگناها بطور عمده، برآمده از رویکرد سنتی به اعتبارات کشاورزی است. نتایج نشان می دهد که کندی آهنگ توسعه اعتبارات کشاورزی برخاسته از وجود تنگناهایی چون کارمزد یا بهره پایین، شکاف میان عرضه و تقاضای وام، نبود تعادل در توزیع وام، گریز وام، اتکا به یارانه دولتی و باز پرداخت نشدن وام است.

یعقوبی و ترکمانی (۱۳۸۲) مطالعه ای با هدف بررسی و مقایسه بخش های متشکل و غیر متشکل پولی در بازار مالی روستایی، کمبودهای بخش متشکل و تعدیل بازار غیر متشکل انجام دادند. به منظور دستیابی به هدفهای تحقیق از مدل های لاجیت و رگرسیون خود تنظیم درون زا، آنالیز تشخیص و مقایسه میانگین استفاده شد. نتایج بدست آمده از این مطالعه نشان داده است که توزیع اعتبارات بخش رسمی بیشتر به سوی پرداخت به کشاورزان دارای سطوح درآمد و دارایی بالاتر جهت داشته است و در مقابل، کشاورزان کم درآمدتر، بیشتر از منابع غیر متشکل نیاز مالی خود را برطرف ساخته اند. همچنین، با وجود بالا بودن هزینه های پنهان دریافت وام از منابع رسمی، که ۳۵ درصد از کل نرخ بهره واقعی این بخش را در بر می گیرد، ولی نرخ بهره در بخش غیر متشکل بسیار بالاتر از بخش رسمی است. در بخش غیر متشکل ۱۴/۱ درصد از هزینه های دریافت وام مربوط به هزینه های پنهان بوده است و سهم اصلی در نرخ بهره واقعی این بخش را سود شخصی وام دهندگان تشکیل می دهد. میر و همکاران (۱۳۸۳) مطالعه ای با هدف بررسی عوامل موثر بر دسترسی به اعتبارات کشاورزی و نقش آن در تولید در استان سیستان و بلوچستان انجام دادند. در این مطالعه از مدل توییت با متغیر وابسته محدود شده مقدار

وام و همچنین مدل رگرسیونی خود تنظیم درون زا استفاده شده است. نتایج نشان داد که به جز در شهرستان سراوان در سایر مناطق، تاثیر اعتبارات در افزایش درآمد کشاورزان بیشتر از هزینه تامین وام به علاوه اصل وام بوده است.

آیبار (۱۳۸۴) مطالعه ای با هدف بررسی کارایی زارعان استان گلستان در زمینه مصرف بهینه اعتبارات بانک کشاورزی انجام داد. برای انجام این کار پژوهشی از روش پیمایشی و مدل تحلیلی کاپ و تیمر استفاده شده است. نتایج نشان داد که کارایی زارعان، ۸۷ درصد است، به عبارت دیگر، آنها اعتبارات را ۱۳ درصد بیش از حداقل مورد نیاز مصرف می کنند. این موضوع می تواند دلیلی بر این باشد که در فرآیند تولید محصولات زراعی، سرمایه یک محدودیت به شمار می رود، به طوری که زارعان در مصرف منابع مالی و اعتباری خویش، به تقریب، بهینه و کارآ عمل می کنند.

احمد پور برازجانی و حسینی پور (۱۳۸۶) مطالعه ای با هدف بررسی عوامل موثر بر تقاضای اعتبارات کشاورزی در سیستان انجام داده اند. در این تحقیق عواملی همچون سطح زیر کشت، تعداد نیروی کار استخدامی در مزرعه، ساعات استفاده از ماشین آلات و میزان درآمد کشاورز بر میزان تقاضای اعتبارات موثر فرض شده است انجام دادند. برای انجام این پژوهش اطلاعات مورد نیاز از طریق مصاحبه با ۱۲۰ کشاورز سیستانی در سال ۱۳۸۰ جمع آوری گردید و تابع تقاضای اعتبارات از طریق تابع سود برآورد شده است. اگر چه میزان تقاضا برای اعتبارات با نرخ بهره رابطه عکس دارد ولی کشاورزان خرده پا چندان به نرخ بهره وام حساس نیستند. براساس نتایج مطالعه تنها ۱۷ درصد از هزینه دریافت وام را بهره تشکیل می دهد. همچنین نتایج نشان می دهد که میزان اعتبارات با سطح زیر کشت و تعداد نیروی کار خانوادگی رابطه مستقیم و با سود دوره قبل رابطه غیر مستقیم دارد.

هری (۱۹۷۹) در مطالعه خود به این نتیجه رسید که اعتبارات ارزان تر بخش رسمی بیشتر در اختیار کشاورزان با درآمد بالا قرار گرفته و کشاورزان کم درآمد بیشترین سهم را در دریافت اعتبار از بخش غیر رسمی داشته اند. کوی رولا^۱ (۱۹۸۱) مطالعه ای در مورد محدودیت اعتبارات در تولید محصولات کشاورزی انجام داد که نتایج آن نشان دهنده این است که تفاوت آماری معنی داری در میزان محصول مزارع بهره مند و غیر بهره مند از اعتبارات مشاهده می شود. بازدهی اعتبارات در خور توجه بوده و با افزودن بر اعتبارات در سطح موجود منابع دیگر، می توان درآمد زارعان را افزایش داد.

پارساد و همکاران^۲ (۱۹۹۱) مطالعه ای در زمینه کارآئی اعتبارات در کاهش فقر روستائی هند، انجام دادند و به این نتیجه رسیدند که زارعان در استفاده از وام دریافتی بطور کارآ و بهینه عمل نمی کنند.

^۱ - koirola

^۲ - Parsad.et al.

اسکاپ^۳ (۱۹۹۴) در یک کار تحقیقاتی نتیجه گرفت که، در مباحث توسعه روستایی و کشاورزی یکی از راه حل های رفع مشکل مالی کشاورزان، اعطای اعتبارات کوچک مقیاس است که نقش مهمی در تمرکز و جهت دهی به سرمایه های اندک روستائیان و ایجاد روحیه مشارکت و کار گروهی است.

سارباجیت و گوپتا^۴ (۱۹۹۶) در مطالعه ای به این نتیجه رسیدند که هزینه های پنهان سهم بالائی در هزینه دریافت اعتبار بویژه برای کشاورزان کوچک دارند و در نتیجه با افزودن هزینه های پنهان دریافت اعتبار به نرخ بهره بخش رسمی تفاوت چندانی بین نرخ بهره این بخش با بخش غیر رسمی وجود نداشته است.

روهت^۵ (۱۹۹۷) در یک کار تحقیقاتی نتیجه گرفت که ویژگی عمده اعتبارات خرد، تامین شدن سریع و آسان، نیاز نداشتن به وثیقه سنگین و سهم آورده، بی توجهی به سود آوری در ارائه خدمات اعتباری و... می باشد. دسترسی به اعتبارات خرد در توسعه کشاورزی در مناطق روستایی، شرط ضروری است نه کافی. لذا سایر شرایط نیز مانند تهیه زیر ساخت ها، سرمایه انسانی، اطلاعات، عوامل اجتماعی و فرهنگی در این امر دخیل هستند.

سنانایاک و هو^۶ (۲۰۰۲) مطالعه ای برای بررسی اینکه اعتبارات ارزان در ویتنام به چه کسانی تعلق می گیرد انجام دادند. که در این تحقیق از یک مدل اقتصاد سنجی استفاده کردند که در آن حجم اعتبارات قرض گرفته شده تابعی از نوع وام و سطح درآمد متوسط سالانه خانوارهای وام گیرنده در نظر گرفته شده است. آنها به این نتیجه رسیدند که خانوارهای ثروتمند، با وجود پایین بودن درصد جمعیتشان، به ۳۳ درصد اعتبارات ارزان دسترسی دارند و ۱۰ درصد باقیمانده به خانوارهای کم درآمد می رسد.

گران و ویلا^۷ (۲۰۰۴) در یک کار تحقیقاتی عرضه و تقاضای اعتبار در خانوارهای ایالات متحده را مورد مطالعه قرار دادند. آنها در مقاله خود تخمین های نیمه پارامتریک از عرضه و تقاضای اعتبارات توسط خانوارها ارائه کردند. نتایج این تحقیق نشان داد که خانوارهای با مدیریت مرد، نسبت به خانوارهای با مدیریت زن، وام بیشتری طلب می کنند. همچنین افراد مجرد کمتر از زوجها، متقاضی وام بوده اند. نتایج مطالعه آنها روشن ساخت که عرضه اعتبارات در ایالات متحده همراه با افزایش سطح سواد، سن و درآمد، بالا می رود و در مقابل تقاضای اعتبار با افزایش سن و درآمد کاهش می یابد. آنها همچنین دریافتند منابع اعتباری به خانوارهایی که مالک منازل خود هستند، بیشتر وام می دهند و رقابت در بازار اعتبارات ایالات متحده لزوما سبب بهبود عرضه وام به خانوارها نمی شود.

-
- Escap^۳
 - Sarbajit and Gupta^۴
 - Roht^۵
 - Senanaiak and Ho^۶
 - Grant and Vella^۷

در این نشریه علمی ، بخشی از مهمترین نتایج بدست آمده از اجرای یک پروژه تحقیقاتی، طی سالهای ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۰، در شهرستانهای انار و رفسنجان به صورت خلاصه و به ساده ترین شکل ممکن برای بهره برداری کارشناسان ترویج کشاورزی ، کشاورزان پسته کار ، مدیران و کارشناسان بانکها و موسسات مالی و اعتباری و مدیران اجرائی مرتبط با کشاورزی ارائه می گردد.

الف: مطالعه توصیفی جامعه آماری مورد مطالعه

در جدول ۱ میزان حداقل، حداکثر و میانگین برای مهمترین متغیر های مطالعه شده آمده است.

جدول ۱: آمار توصیفی مربوط به جامعه آماری مورد مطالعه طی سالهای ۱۳۸۸-۱۳۹۰.

متغیر	شاخص	تعداد پاسخگو	حداقل	حداکثر	میانگین
	سطح زیر کشت (هکتار)	۱۰۵	۰/۵	۱۰۰	۵/۸۴
	میزان محصول (تن در هکتار)	۱۰۲	۰/۰۳	۴/۴	۰/۷۷۴
	درآمد کشاورزی در هر هکتار (تومان)	۱۰۳	۱۲۱۲	۵۰۶۲۶۶۶۷	۵۸۱۳۲۴۸
	دارایی (تومان)	۱۰۰	۴۱۵۰۰۰	۶۰۰۰۰۰۰۰	۵۲۵۶۶۵۵۰
	هزینه کشاورزی در هکتار (تومان)	۱۰۲	۶۱۴۱۴	۲۲۷۸۷۳۳۳	۲۴۳۳۷۳۱
	سن باغدار (سال)	۱۰۴	۲۵	۸۵	۵۴/۰۷
	تعداد اعضای خانواده	۱۰۳	۲	۱۵	۴/۵۰
	درآمد شغل جانبی در سال (تومان)	۷۸	۰	۵۰۰۰۰۰۰	۵۴۰۷۰۵
	کل تقاضای وام رسمی (تومان)	۱۰۱	۰	۸۹۱۷۰۰۰۰	۶۳۶۰۴۲۶
	بهره رسمی وام (درصد)	۸۸	۰	۲۱	۱۳/۲۹
	فاصله تا بانک (کیلومتر)	۱۰۲	۰	۱۵	۲/۲۴
	کل پس انداز رسمی (تومان)	۹۶	۰	۳۵۰۰۰۰۰۰	۷۸۱۴۰۶۳
	سود پس انداز رسمی (درصد)	۴۹	۰	۱۷/۵۰	۷/۴۹
	بهره بازار غیر رسمی	۳۸	۰	۷۲	۲۷
	کل تقاضای وام بازار غیر رسمی (تومان)	۹۲	۰	۵۰۰۰۰۰۰۰	۳۰۷۳۱۵۲
	کل پس انداز غیر رسمی (تومان)	۸۶	۰	۰	۰

ماخذ: یافته های تحقیق

نکته قابل توجه در جدول فوق این است که میزان تقاضای وام در بازار رسمی به طور متوسط ۶۳۶۰۴۲۶ تومان در حالیکه میزان تقاضای وام در بازار غیر رسمی ۳۰۷۳۱۵۲ تومان می باشد. به عبارت دیگر میزان دریافت وام توسط کشاورزان از بازار رسمی حدود دو برابر بازار غیر رسمی بوده است. میزان کل پس انداز در بازار رسمی به طور متوسط ۷۸۱۴۰۶۳ تومان بوده در حالیکه میزان پس انداز در بازار غیر رسمی تقریباً صفر بوده است. در جدول ۲ فراوانی متغیرهای کیفی که به صورت کد تعریف شده اند، آمده است.

جدول ۲: فراوانی مربوط به متغیرهای کیفی مورد مطالعه (کلید اعداد جدول به صورت درصدی می باشند)

کد	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳
متغیر توصیفی													
زمان فروش	۴۴/۱	۳۱/۴	۸/۸	۳/۹	۶/۹	۱	۳/۹						
خریدار	۹/۷	۲۰/۴	۴۳/۶	۹/۱	۱۷/۲								
شیوه پرداخت	۶۸/۹	۶/۸	۲۴/۳										
نحوه مالکیت	۹۸/۱		۱/۹										
شغل جانبی	۱۶/۳	۶/۶	۱۹/۷	۵۷/۴									
تحصیلات	۴۷/۶	۳۵	۱۰/۷	۲/۸	۳/۹								
نوع وام	۹۸/۲	۱/۸											
محل مصرف وام	۸۱/۱	۵/۸	۱/۴	۱/۴	۷/۲	۳/۱							
بانک عامل برای وام	۷۱/۵	۶	۷/۱	۲/۴	۹/۵	۳/۵							
هدف از پس انداز	۳۳/۳	۱۵/۴	۱۰/۳	۱۵/۴	۱۵/۴	۱۰/۲							
بانک عامل جهت پس انداز	۳۵/۵	۸/۹	۳۳/۳			۲۰	۲/۳						

ماخذ: یافته های تحقیق

در جدول فوق برای زمان فروش کدهای ۱ تا ۱۲ در نظر گرفته شده است. کد ۱ مهرماه سال جاری و کد ۱۲ شهریور ماه سال بعد می باشد. برای خریدار کدهای ۱ تا ۵ اختصاص داده شده است. کد ۱ شرکت پسته ایرانیان، کد ۲ شرکت تعاونی پسته، کد ۳ خریدار محلی، کد ۴ تجار عمده و کد ۵ سایر خریداران پسته می باشند. به شیوه پرداخت نیز کدهای ۱ تا ۳ در نظر گرفته شده است. کد ۱ نقدی، کد ۲ نسیه و کد ۳ شیوه های مختلف فروش می باشد. نحوه مالکیت با کدهای ۱ تا ۳ معرفی شده است. کد ۱ برای مالکیت خصوصی، کد ۲ برای مالکیت مشاعی و کد ۳ برای مالکیت اجاره ای آمده است. برای شغل جانبی نیز کدهای ۱ تا ۴ مد نظر بوده

است. کد ۱ کارمند، کد ۲ تاجر، کد ۳ آزاد و کد ۴ غیر اختصاص داده شده است. برای تحصیلات کدهای ۱ تا ۷ که کد ۱ بی سواد و تحصیلات مقدماتی، کد ۲ سیکل، کد ۳ دیپلم، کد ۴ فوق دیپلم، کد ۵ لیسانس، کد ۶ فوق لیسانس و کد ۷ دکتری می باشد. از نظر نوع وام، وام کشاورزی با کد ۱ و وام غیر کشاورزی با کد ۲ معرفی شده است. برای محل مصرف وام کد ۱ خرید نهاده های کشاورزی، کد ۲ خرید ماشین الات، کد ۳ سیستم آبیاری، کد ۴ انتقال آب، کد ۵ هزینه توسعه کشاورزی و مخارج زندگی، کد ۶ برقی کردن چاه و کد ۷ غیره در نظر گرفته شده است. بانک جهت اخذ وام و یا پس انداز با کدهای ۱ تا ۱۳ معرفی شده است. کد ۱ کشاورزی، کد ۲ ملی، کد ۳ ملت، کد ۴ تجارت، کد ۵ سپه، کد ۶ رفاه، کد ۷ صادرات، کد ۸ صندوق های قرض الحسنه، کد ۹ موسسات مالی و اعتباری، کد ۱۰ بانک دولتی و قرض الحسنه، کد ۱۱ دولتی و موسسه مالی اعتباری، کد ۱۲ قرض الحسنه و مالی اعتباری، کد ۱۳ دولتی، قرض الحسنه و مالی اعتباری در نظر گرفته شده است. هدف از پس انداز کوتاه به کدهای ۱ تا ۶ تفکیک شده است کد ۱ گرفتن سود، کد ۲ پس انداز برای مخارج کشاورزی، کد ۳ مخارج زندگی، کد ۴ جهت مخارج کشاورزی و زندگی، کد ۵ شرکت در قرعه کشی و کد ۶ همه موارد می باشند. در جدول ۳ نتایج بررسی رابطه بین سطح زیر کشت پسته با عرضه و تقاضای اعتبارات کشاورزی با روش آنالیز واریانس آمده است.

جدول ۳: رابطه بین سطح زیر کشت پسته با عرضه و تقاضای اعتبارات کشاورزی با روش آنالیز واریانس

سطح زیر کشت متغیر وابسته	میانگین برای کمتر از ۵ هکتار	میانگین برای بالای ۵ هکتار	آماره f	سطح معنی داری f
کل پس انداز رسمی	۸۸۲۱۶۴۲	۵۴۸۶۲۰۷	۰/۱۶۷	۰/۶۸۳
کل پس انداز غیر رسمی	۰	۰	-	-
کل تقاضای وام رسمی	۴۵۶۸۲۶۰	۱۱۰۰۰۰۰۰	۷/۶۵۷	۰/۰۰۷
کل تقاضای وام غیر رسمی	۱۸۳۹۸۴۸	۶۲۳۸۴۶	۸/۱۰۸	۰/۰۰۵

ماخذ: یافته های تحقیق

بر اساس جدول فوق، مقدار تقاضای وام رسمی برای کشاورزان بزرگتر بیشتر است، در حالیکه، مقدار تقاضای وام غیر رسمی برای کشاورزان کوچکتر بیشتری باشد. در خصوص پس انداز رسمی اختلاف معنی داری بین دو گروه از کشاورزان وجود ندارد.

به منظور بررسی میزان وام دریافتی و میزان پس انداز در نرخ های بهره مختلف، گزینه های مختلف نرخ بهره به کشاورزان معرفی گردید و نظر کشاورزان سؤال شد. در جدول ۴ اطلاعات مربوط به میزان عرضه و تقاضای اعتبارات در بهره های گوناگون آمده است.

جدول ۴: اطلاعات مربوط به میزان وام و پس انداز در بهره های مختلف

ردیف	بهره وام(درصد)	میزان تقاضای وام(تومان)	سود پس انداز(درصد)	میزان پس انداز(تومان)
۱	۱۰/۶	۶۵۱۷۸۶۲	۱۱/۳	۶۳۸۴۸۷۴
۲	۱۱/۶	۱۷۱۳۵۵۷۴	۱۳/۳	۷۹۷۰۲۳۸
۳	۱۵/۳	۱۵۸۵۵۳۰۴	۱۵/۶	۲۴۵۵۳۰۳۱
۴	۲۰/۳	۴۱۱۵۱۴۱	۱۶/۵	۷۹۵۴۵۴۵
۵	۲۱/۳	۱۸۰۷۲۰۹	۱۷	۳۲۵۰۰۰۰
میانگین	۱۵/۸۲	۹۰۸۶۲۱۸	۱۴/۷۴	۱۰۰۲۲۵۳۷۶

ماخذ: یافته های تحقیق

ب) بررسی بازار رسمی اعتبارات کشاورزی

به منظور بررسی وضعیت بازار رسمی اعتبارات کشاورزی از شکل های مختلف مدل های ریاضی استفاده شد که فرم مناسب تابع ریاضی برای هر مورد بر اساس شاخصهای آماری مناسب گزینش گردید. در این قسمت نتایج بدست آمده به طور فشرده ارائه می گردد.

رابطه بین تقاضای وام و بهره وام

رابطه بین نرخ بهره و تقاضای وام در بازار رسمی ابتدا مستقیم و سپس معکوس است. به طوری که تا بهره حدود ۱۵ درصد با افزایش نرخ بهره تقاضای وام در هکتار افزایش و از آن به بعد کاهش می یابد. دلیل این نوع ارتباط بین تقاضای وام و بهره می تواند این باشد که در بهره های پائین منابع مالی کافی برای وام گرفتن به آسانی وجود ندارد و هزینه های پنهان اخذ وام در بهره های پائین بالاتر می باشند. لذا کشاورزان در بهره های متوسط که نه خیلی کم و نه خیلی زیاد باشند بیشتر موفق به دریافت وام شده اند.

رابطه بین پس انداز و سود سپرده

رابطه بین پس انداز و سود سپرده بانکی در بازار رسمی ابتدا مستقیم و سپس معکوس می باشد، به طوری که تا بهره حدود ۱۴ درصد پس انداز افزایش و از آن به بعد کاهش می یابد. در خصوص نوع ارتباط بین پس انداز کشاورزان با سود دریافتی این نکته قابل بیان است که اغلب کشاورزان ترجیح می دهند تا منابع مالی مازاد خود را به شکل کوتاه مدت و یا میان مدت سپرده گذاری نمایند که به چنین سپرده هائی سود های متوسط از طرف

بانک ها پرداخت می گردد. هدف کشاورزان این است تا هر زمان به پول خود نیاز داشتند، زودتر و آسانتر بتوانند برداشت نمایند. نکته دیگر اینکه کشاورزان بیشتر تمایل دارند تا در بانکهای دولتی و خصوصا بانک کشاورزی سپرده گذاری نمایند که به طور طبیعی میزان سود پرداختی توسط این نوع بانک ها کمتر از بانکهای خصوصی و یا مؤسسات مالی و اعتباری بوده است.

بهره تعادلی:

نرخ بهره تعادلی در بازار رسمی اعتبارات کشاورزی از برابر قرار دادن دو الگوی تقاضای وام و پس انداز بدست می آید. نرخ بهره ای که در آن، میزان تقاضای وام و پس انداز مساوی گردد، نرخ بهره تعادلی است. برای این منظور نرخ های بهره مختلف انتخاب و با جایگذاری در هر دو الگو مقدار تقاضای وام و پس انداز در هر نرخ بهره محاسبه گردید. در نهایت نرخ بهره ۱۴ درصد مقدار تعادلی را تعیین نمود، زیرا در این نرخ بهره مقدار تقاضا و عرضه اعتبار با هم برابر شد. براساس مطالعه حاضر، نرخ سود فعلی پس اندازها به طور متوسط ۷/۴۹ درصد و نرخ بهره وامها به طور متوسط ۱۳/۲۹ درصد می باشند (جدول ۱). ملاحظه می گردد که بهره وام به بهره تعادلی بسیار نزدیک اما سود پس اندازها از بهره تعادلی بسیار دور می باشد. اگر چه میزان عرضه و تقاضای وام در وضعیت فعلی به هم نزدیک است، اما به نظر می رسد پیچیدگی مراحل دریافت وام از بانک های دولتی سبب شده است تا تقاضا به حدی پائین بیاید تا به پس انداز نزدیک گردد. برای رسیدن به میزان عرضه و تقاضای واقعی تعادلی، اعمال بهره تعادلی قطعا میزان تعادل را در سطح بالاتری از تقاضا و عرضه امکان پذیر می سازد. با توجه به اینکه کشاورزان ترجیح می دهند تا منابع مالی اضافی خود را به شکل کوتاه مدت پس انداز نمایند. لذا افزایش سود سپرده های کوتاه مدت می تواند تعادل مطلوب در بازار پول رسمی بوجود آورد.

عوامل موثر بر تقاضای وام

مهمترین عوامل موثر بر تقاضای وام عبارتند از سطح زیر کشت باغات پسته و سطح سواد باغداران. بر اساس نتایج بدست آمده رابطه سطح زیر کشت و تقاضای وام در هکتار عکس می باشد. یعنی با افزایش سطح زیر کشت میزان تقاضای وام در هکتار کاهش می یابد. در خصوص تحصیلات هم ارتباط مستقیم بین سطح تحصیلات و میزان اخذ وام وجود دارد که نشان دهنده ارتباط بیشتر و مؤثرتر افراد تحصیلکرده با بانک ها و مؤسسات مالی می باشد.

عوامل موثر بر عرضه وام (پس انداز)

مهمترین عوامل موثر بر میزان پس انداز باغداران میزان هزینه تولید، زمان فروش محصول و سن باغداران می باشند. ارتباط هر سه متغیر با میزان پس انداز در هکتار رابطه مستقیم می باشد. بر این اساس می توان چنین اظهار نظر نمود که باغدارانی که هزینه بیشتری در باغات خود داشته اند از وضعیت مالی بهتری برخوردار

هستند. باغداری که از شرایط مناسبتر مالی برخوردارند معمولاً در فروش محصول خود عجله نمی کنند و اینکه باغداران با سن بیشتر از تمکن مالی بهتری برخوردار هستند.

رابطه بهره وری و پس انداز

با افزایش پس انداز تا حدود ۸۶۲۰۶۸۹ تومان بهره وری (عملکرد در هکتار) تقریباً ثابت می ماند و سپس به افزایش می یابد. لذا از این موضوع چنین می توان برداشت نمود که احتمالاً مجموع هزینه های معمول کشاورزی، هزینه مصرفی خانوار کشاورز و هزینه های احتیاطی به ازای یک هکتار تملک باغ، به عدد مذکور نزدیک است و هنگامی که امکان پس انداز بیشتر از این حد برای کشاورز فراهم گردد، امکان استفاده از روشهای جدید مدیریتی و بهره گیری از تکنولوژی های برتر فراهم می شود و بهره وری را ارتقاء می بخشد.

رابطه بین بهره وری و تقاضای وام

رابطه بین تقاضای وام و بهره وری ابتدا مستقیم و سپس معکوس است. یعنی با افزایش تقاضا برای وام تا حدود ۶۸۹۶۵۵۱ در هکتار تومان بهره وری زیاد می شود و از آنجا به بعد بهره وری کاهش می یابد. به نظر می رسد تقاضای وام در حد متعارف و معمول، بیشتر با هدف هزینه آن در زمینه کسب و کار کشاورزی انجام می گردد و تقاضای زیادتر از این حد، بیشتر در جاهای دیگر غیر از فعالیتهای تولیدی و کشاورزی مصرف شده است و لذا تاثیر آن بر بهره وری کاهش یافته است.

رابطه نوسانات درآمدی و تقاضای وام

با افزایش تقاضای وام، نوسانات درآمدی ابتدا افزایش و سپس کاهش می یابد. حداکثر نوسانات درآمدی در تقاضای وام حدود ۶۸۹۶۵۵۱ تومان می باشد. چنین به نظر می رسد که تقاضای وام به خودی خود تاثیری بر نوسانات درآمدی و کاهش ریسک نداشته است و در اینجا نوسانات درآمدی هم جهت با تغییرات بهره وری تغییر نموده است. یعنی با افزایش بهره وری، ریسک درآمدی افزایش و با کاهش آن کاهش یافته است.

رابطه نوسانات درآمدی و عرضه وام

رابطه نوسانات درآمدی و پس انداز معکوس می باشد، اما کاهش به دست آمده بسیار کم است. این مسئله نشان دهنده این است که پس انداز کشاورزان تا حدی توانسته است ریسک درآمدی آنها را کاهش دهد.

ج) بررسی بازار غیر رسمی اعتبارات کشاورزی

رابطه تقاضای وام غیر رسمی و نرخ بهره غیر رسمی

با افزایش بهره در بازار غیر رسمی تا حدود ۴۵ درصد تقاضای وام زیاد و سپس کاهش می یابد. نتیجه بدست آمده از این رابطه به خوبی نشان دهنده این است که بازار رسمی مالی، تقاضای کشاورزان را پاسخگو نبوده

است و برای تامین نیازهای خود کشاورزان مجبور به مراجعه به بازار غیر رسمی شده اند و بهره های بالایی را پرداخت نموده اند.

رابطه بهره وری و تقاضای وام در بازار غیر رسمی

با افزایش تقاضای وام تا میزان ۴۰۰۰۰۰۰ تومان در هکتار در بازار غیر رسمی بهره وری افزایش یافته و سپس کاهش می یابد. نتیجه بدست آمده در این خصوص مشابه بازار رسمی است، با این تفاوت که میزان حد اکثر بهره وری برای بازار غیر رسمی در سطح تقاضای وام کمتری نسبت به بازار رسمی می باشد.

رابطه نوسانات درآمدی و تقاضای وام در بازار غیر رسمی

با افزایش میزان وام در بازار غیر رسمی در فاصله کوتاه (تا حدود ۳۰۰۰۰۰ تومان) نوسانات درآمدی افزایش یافته و سپس ثابت می ماند. نتیجه بدست آمده به خوبی نشان می دهد که تقاضای وام در بازار غیر رسمی نتوانسته است نوسانات و یا ریسک درآمدی را کاهش دهد.

عوامل مؤثر بر تقاضای وام در بازار غیر رسمی

عوامل متعددی بر تقاضای وام از بازار غیر رسمی موثر می باشند.

ارتباط معکوس فاصله تا بانک و تقاضای وام از بازار غیر رسمی نشان دهنده این است که در مناطق محرومتر که افراد دسترسی کمتری به بانک ها داشته اند، درخواست وام نیز از بازار غیر رسمی کمتر بوده است. ارتباط مستقیم بین بهره وری و تقاضای وام نشان دهنده این است که کشاورزانی که از بهره وری بالاتری برخوردار بوده اند تقاضای بیشتری برای قرض گرفتن از بازار غیر رسمی داشته اند. ارتباط مستقیم بین سطح زیر کشت و تقاضای وام نشان دهنده این است که کشاورزان بزرگتر تقاضای بیشتری برای قرض گرفتن از بازار غیر رسمی داشته اند. رابطه درآمد کشاورز و تقاضای وام معکوس، در حالیکه رابطه دارائی و تقاضای وام مستقیم بوده است که دلیل آن نقدینگی بالای درآمد های جاری و نقدینگی پائین دارائی های ثابت می باشد. افراد با سطح سواد بیشتر، کمتر متقاضی دریافت وام از بازار غیر رسمی بوده اند و همانطور که قبلاً گفته شد بیشتر نیاز خود را از بازار رسمی تامین نموده اند. افراد مسن تر نیز کمتر به بازار غیر رسمی مراجعه داشته اند که این بیشتر به دلیل محافظه کاری بالا تر افراد با تجربه در مقایسه با افراد جوانتر و نیز ملاحظات فرهنگی - اجتماعی می باشد که بیشتر افراد مسن تر و با تجربه تر محل رجوع دیگران در زمینه های مختلف هستند.

(د) مشکلات و راهکار های پیشنهادی کشاورزان در خصوص اعتبارات کشاورزی

نظرات توصیفی کشاورزان در زمینه عمده مشکلاتی که در بازار رسمی و غیر رسمی اعتبارات کشاورزی با آن روبرو بوده اند نیز پرسیده شد و نتایج آن در جدول ۵ آمده است. همچنین کشاورزان برای اصلاح نظام اعتبارات کشاورزی پیشنهادهای نیز داشته اند که در جدول ۶ به آنها اشاره گردید.

جدول ۵: مشکلات کشاورزان در زمینه اعتبارات کشاورزی

ردیف	مشکل	موافقین	سهم از جامعه آماری (درصد)
۱	لزوم کارکرد حساب	۲۲	۲۰/۹۵
۲	نبود ضامن معتبر	۲۱	۲۰
۳	سخت گیری بانکها در پرداخت وام	۱۶	۱۵/۲۳
۴	بالا بودن سود وامها	۱۱	۱۰/۴
۵	عدم تعهد بانکها برای عدم دریافت سود وامهای خشکسالی	۶	۵/۷
۶	کم بودن میزان اعتبارات	۴	۳/۸
۷	رابطه بازی در پرداخت وام	۲	۱/۹
۸	کوتاه بودن مدت زمان بازپرداخت وام	۲	۱/۹
۹	عدم امکان تمدید وام به دلیل مقررات بانکی	۱	۰/۹۵
۱۰	جهت گیری بانکها به سمت افراد ثروتمندتر برای پرداخت وام	۱	۰/۹۵
۱۱	نداشتن سند رسمی زمینهای کشاورزی و نیاز به آن هنگام دریافت تسهیلات	۱	۰/۹۵
۱۲	مشکل خاصی وجود ندارد	۲۱	۲۰

ماخذ: یافته های تحقیق

براساس جدول فوق لزوم کارکرد حساب، نبود ضامن معتبر، سختگیری بانکها در پرداخت وام و بالا بودن سود وامها از مهمترین مشکلات کشاورزان در زمینه اعتبارات کشاورزی می باشد.

جدول ۶: پیشنهادات کشاورزان در زمینه اعتبارات کشاورزی

ردیف	پیشنهادات	موافقین	سهم از جامعه آماری (درصد)
۱	عرضه وام بر اساس مدارک و اسناد معمولی کشاورزی	۱۵	۱۴/۲
۲	آسان سازی مراحل دریافت وام	۱۴	۱۳/۳
۳	پرداخت وام با بهره پائین	۱۱	۱۰/۴
۴	بخشودگی سود و تمدید وامها در دوره های خشکسالی و آفت زدگی	۸	۷/۶
۵	پرداخت وام جهت خرید نهاده های کشاورزی	۴	۳/۸
۶	عرضه وام طولانی مدت	۳	۲/۸
۷	ارائه وام در زمان نیاز کشاورز	۳	۲/۸

ماخذ: یافته های تحقیق

در جدول فوق، عرضه وام بر اساس مدارک کشاورزی، آسان تر کردن مراحل دریافت وام و پرداخت وام با بهره پایین از پیشنهادات کشاورزان جهت اصلاح نظام اعتبارات کشاورزی می باشند

پیشنهادات

۱- کشاورزان کوچکتر بیشتر از کشاورزان بزرگتر متقاضی و نیازمند دریافت وام از بازار رسمی و غیر رسمی هستند، با توجه به بهره های بالا در بازار غیر رسمی و نیز سختگیری بانک ها در پرداخت وام های خرد و تحمیل هزینه پنهان به کشاوران، هزینه دریافت وام برای این گروه از کشاورزان بالاتر از کشاورزان عمده مالک بوده است، که این خود ضمن تاخیر در بازپرداخت وام های اخذ شده، بر سود آوری تولید این گروه از کشاورزان نیز مؤثر بوده است. لذا توصیه می گردد تا شرایط پرداخت وام های خرد در بانکها و مؤسسات مالی و اعتباری به کشاورزان متوسط و خرده مالک تسهیل گردد.

۲- در زمینه پس انداز در بانک ها و مؤسسات مالی و اعتباری، اختلاف معنی داری بین کشاورزان کوچک و بزرگ نیست که این نشان دهنده عدم رضایت صاحبان منابع مالی بیشتر برای سپرده گذاری در بانکهای رسمی است. پیشنهاد می گردد تا با اصلاح نرخ بهره و نزدیک شدن آن به بهره تعادلی انگیزه بیشتری برای کشاورزان بزرگتر برای پس انداز در بانکهای رسمی و خصوصا بانک کشاورزی بوجود آید. در این صورت نیاز کشاورزان کوچکتر که نیازمند منابع مالی کم هستند در مراجعه به افراد سود جو و یا مراجعه به برخی بانکها که بهره های بالائی را از کشاورزان طلب می نمایند کاهش می یابد.

۳- تقاضای وام از بازار رسمی تا بهره ۱۵ درصد افزایش می یابد و سپس کاهش می یابد و این نشان دهنده عدم توجه اقتصادی دریافت وام های با بهره بالاتر برای باغداران است. پس انداز در بازار رسمی نیز تا نرخ ۱۴

درصد افزایش می یابد و سپس کاهش می یابد که این نشان دهنده این است که برای سرمایه گذار تنها بهره بیشتر ملاک نیست بلکه به نظر می رسد امنیت پس انداز و استفاده از مزایای پس انداز مانند امکان دریافت تسهیلات نیز مهم باشد. لذا توصیه می گردد تا نرخ بهره به بهره تعادلی که حدود ۱۴ درصد است نزدیک گردد

۴- افرادی که از منابع مالی قوی تر برخوردار هستند و پس انداز کنندگان بیشتر در بانک ها می باشند به لحاظ بهره وری تولید در شرایط مناسبتری هستند. در حالیکه تقاضا کنندگان بزرگتر وام از بهره وری پائین تری برخوردار هستند. این نشان دهنده این واقعیت است که حد اقل بخشی از منابع بانکی تقاضا شده از بخش تولید فرار می کند و صرف تولید نمی گردد. پیشنهاد می گردد تا جنبه نظارتی بانک ها بر منابع پرداختی خصوصا برای وام گیرندگان بزرگ بیشتر گردد.

۵- بهتر است تا بانکها به نحو مؤثرتری در توسعه کشاورزی نقش ایفا نمایند. آنها می توانند با توجه به شرایط کشاورزان، آنها را در تصمیم برای گرفتن و یا نگرفتن اعتبار کمک نمایند و او را در نحوه کاربرد وام هدایت نموده تا بیشترین بازده را از اعتبار دریافت شده بدست آورد. اگر چنین شود نه تنها کشاورزان منتفع می شوند بلکه به دلیل کاهش ریسک و زیان کشاورزان، سوخت و یا عدم بازگشت وام نیز کمتر شده و بانکهای اعتبار دهنده نیز نفع می برند.

۶- اعتبار دهی به کشاورزان با توجه به سطح زیر کشت، نوع محصول، میزان هزینه های تولید، قدرت استفاده اقتصادی از وام و در ابتدای سال زراعی و ترجیحا از طریق کارتهای اعتباری و یا هر روش ممکن دیگر با هدف تسهیل دریافت وام و حذف بوروکراسی دریافت وام پیشنهاد می گردد. این کار می تواند کشاورزان را در برنامه ریزی برای تولید محصولات کشاورزی از ابتدای فصل با توجه به میزان نقدینگی در دسترس یاری رساند و قطعا در ارتقای بهره وری موثر واقع گردد.

منابع:

آیبار، نور محمد. (۱۳۸۴). کارایی زارعان استان گلستان در زمینه مصرف اعتبارات بانک کشاورزی. بانک و کشاورزی، ۳(۹).

احمدپور، م. (۱۳۸۱). عوامل موثر بر تقاضای اعتبارات کشاورزی در سیستان، طرح تحقیقاتی، دانشگاه زابل.

احمد پور برازجانی، محمود و حسینی پور، محمد رضا. (۱۳۸۶). عوامل موثر بر تقاضای اعتبارات کشاورزی در سیستان. اقتصاد کشاورزی و توسعه، ۱۵(۳).

سلطانی، غلامرضا. نجفی، بهاء الدین و ترکمانی، جواد. (۱۳۷۱). مدیریت واحد کشاورزی. انتشارات دانشگاه شیراز. شیراز.

صداقت، رضا. (۱۳۸۷). تعیین عوامل مؤثر بر صادرات پسته و کاربرد آن برای برنامه ریزی آتی. گزارش نهائی پروژه تحقیقاتی. مؤسسه تحقیقات پسته کشور. رفسنجان.

- عبدالهی عزت آبادی، محمد. (۱۳۸۷). بررسی اقتصادی مسیر های بازاررسانی پسته و تعیین کارائی آنها. گزارش نهائی پروژه تحقیقاتی. مؤسسه تحقیقات پسته کشور. رفسنجان.
- میر، سید جواد. اکبری، احمد و هاشمی تبار، محمود. (۱۳۸۳). بررسی عوامل موثر بر دسترسی به اعتبارات کشاورزی و نقش آن در تولید. *اقتصاد کشاورزی و توسعه*، ۱۲(۸).
- نجفی، بهاءالدین. (۱۳۸۲). تنگناهای اعتبارات کشاورزی در ایران. *بانک و کشاورزی*، ۱(۲).
- یعقوبی، وحید و ترکمانی، جواد. (۱۳۸۲). بررسی و مقایسه بخشهای متشکل و غیر متشکل پولی در بازار مالی روستایی: کمبودهای بخش متشکل و تعدیل بازار غیر متشکل. *بانک و کشاورزی*، ۱(۲).
- Escap. (1994). *Jakarta plan of action on human resources development in the Escape region* , revised edition , New York , UN.
- Harriss, B.(1979). Money and commodities, monopoly and competition . Papers presented at workshop on rural financial market and institution, Wey Colleg, Wey, Wales.
- Koirola. G. (1981). The Impact of Agriculture credit on farms in the Rupandeni district of Nepal, *Research Series* 9: 15pp.
- Parsad, Y., R. Ramanna and L. Achoth.(1991). Analysis of technical efficiency of subsidized credit for poverty alleviation in Amantapor"، *Indian Journal of Agricultural Econmics*، 46(1): 64-70.
- Roht, j. (1997a). *The limits of micro credit as a rural development intervention*, Institute for Development policy and Management، Manchester University.
- Sarbajit, C. and Gupta, M.R.(1996). Delayed formal credit، bribing and the informal credit market in agriculture: A theoretical analysis , *Journal of Development Economics*, 51(2):433-449.
- Senanaiak, S. M. P. and D.P . Ho .(2002). Who have more access to cheap credit in Vietnam?، *Indian Journal of Agricultural Economics*، 57:241-246.
-